

A SZAMURÁJOK TITOKZATOS VILÁGA

Felföldi Szabolcs

59

Thomas D. Conlan: Szamurájok. Fegyverek és harci taktikák.
Kossuth Kiadó 2021.

*„Súlyos veszteségeket szenvedtünk,
erőink semmivé zsugorodtak,
mi pedig menekültünk.”*

1336 Cucsimocsi
Nobuhide

Jamamoto
Cunetomo

1717

*„A szamurájlet lényege:
készen állás a halálra.”*

A fenti két idézet a szamurájmentalitás közel 400 év alatt bekövetkező alapvető változásait tükrözi. Az első idézet még egy olyan korban született, amikor a szamurájok szerepe egy szükségszerű pragmatizmust (és ezzel az életük megőrzését) követelte meg, a második viszont már egy olyan hosszú, békés időszakban, amikor a szamurájoknak már igazolniuk kellett életformájuk és a japán társadalom ezen életforma fenntartására irányuló erőfeszítéseinek létjogosultságát. Thomas D. Conlan történész, a neves amerikai Princeton Egyetem Kelet-ázsiai Tanulmányok és Történelem Tanszékének professzora most magyarul megjelent kötetében ezzel a két idézettel skicceli fel már a legelején könyvének két alaptézisét. A szamurájok históriáját egyrészt egy társadalmi csoport és életforma permanens változásainak történeteként ragadja meg, másrészt igyekszik azt lecsupaszítani azoktól a sok száz éves toposzoktól, amelyek létrehozásáért különösképp a 19. században még maguk a szamurájok is sokat tettek, és amely toposzok azóta is szinte önálló életet élnek, megnehezítve azt, hogy a szamurájok valóban izgalmas világról reális és hiteles képet alkothassunk.

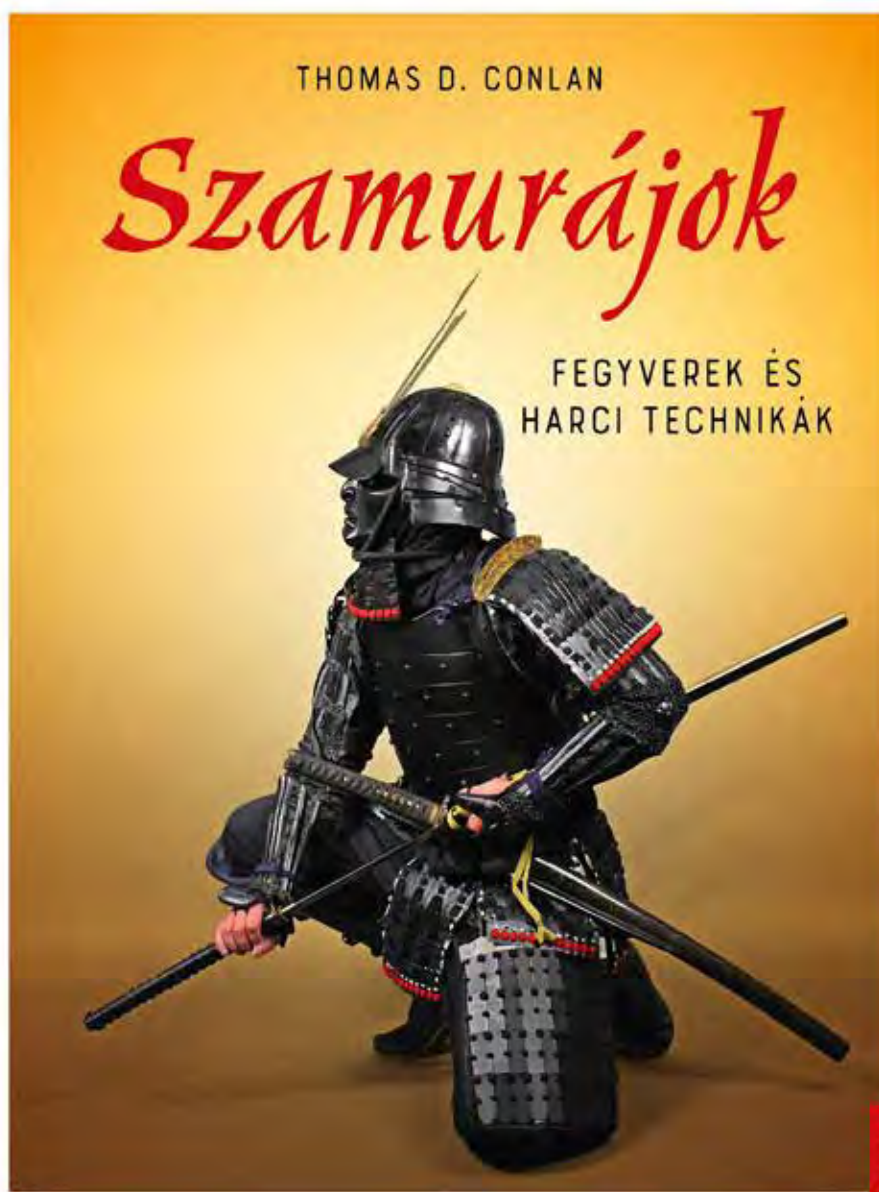

Már maga a samuráj kifejezés jelentése sem pontosan az, amit a többség tudni vél, ugyanis azt jelenti, hogy „olyasvalaki, aki szolgál” – a samuráj szó tehát határozottan nem a középkori Japán legjelesebb harcosait jelölte. Ezek *gokeninek* (azaz „méltó vazallusoknak”) nevezték magukat, akik az említett alárendelt kíséret tagjait, a tényleges samurájokat vezették a csatákba. Ez utóbbiak a *gokeninek* házaiban vagy birtokain éltek és önállóan nem is vehettek részt a háborúkban. Uruk látta el őket lóval és páncéllal/ fegyverrel. Ha pedig megsebesültek, vagy ne adj’ Isten meghaltak a csatamezőn, nem őket vagy családjukat illette

kártérítés, hanem uraikat, a *gokeninek*et. Mint ahogyan az utóbbiakat illette a kíséretük tagjai által végrehajtott sikeres harctéri tettek után járó elismerés és dicsőség is. Ők tehát lényegében az európai fegyverhordozók jogállásával és társadalmi elismertségével rendelkeztek.

Ez a helyzet egészen a 16. századig állt fent, amikor is a korszak kiemelkedő képességű hadura, Tojotomi Hidejosi (1537–1598) választás elé állította őket: vagy lemondtak földjeikről, de megtarthatták fegyvereiket és „gyilkolási engedélyüket”, vagy megtartották földjeiket, s adózó paraszttokká váltak (*hjakusó*), de egyúttal az utóbbi

jogaikat végleg elvették tőlük. A 16. századig a samurájok tehát egyáltalán nem alkottak elkülönült társadalmi osztályt. Fegyvert pedig mindenki viselhetett: a parasztok, a kereskedők, de még a nők, sőt a papok is! A 17. századtól azonban a harcosok többsége fizetett tisztviselővé és városlakóvá vált, akiknek helyzete és jövedelme uraik kegyétől függött. (Voltak ugyanakkor olyanok is, akik a tiltások ellenére megtartották birtokaikat és fegyvereiket is, ezek leggazdagabbjai közül kerültek ki a vidéki földbirtokokra visszahúzódó hadurak, a *daimjók*.) A samurájok egy része bürokratává, másik része művésszé vagy tudóssá vált, s egyre kevesebb volt közöttük a tényleges harcos, noha a harcművészeteket (persze azok egyre kevésbé halálos változatait) gyakorolták, és a fenti második idézethez hasonló mondatokkal igyekeztek igazolni létüket. A samuráj harcosban nemes példaképet láttak és láttattak, aki erényei

révén jogosult fegyverrel irányítani az országot. Az egyes harcművészeti iskolák pedig egy sosem volt hadművészetet kezdtek el mindinkább propagálni, melyben a már-már szakrális szereppel felruházott kardoknak (leginkább a katanáknak) kezdtek el egyedülálló szerepet tulajdonítani, arra való hivatkozással, hogy a régmúltban a szamurájok szépen koreografált és villámgyors kardpárbajokat vívtak. A valóság azonban nem is állhatott volna ettől messzebb. A korai szamurájok ugyanis magukat alapvetően „az íj és a nyíl útja” követőinek tartották, s legfontosabb fegyverük nem a kard, hanem valójában az íj és a nyíl volt. Az íjakat lóhátról is kiválóan használták, így egészen a 15. századig a lovas hadviselés képezte a japán hadművészet alapját, a gyalogos harcászat csak a 15. század végétől kezdett elterjedni, amikor a zárt gyalogos alakzatokra épülő taktikai elemek is megjelentek a szigetországban. A ló korábban attól függetlenül is a harcászat alapját képezte, hogy a japánok lovai valójában a legkevésbé sem úgy néztek ki, mint ahogyan azt a könyvekben, filmekben manapság ábrázolják. A japán lovak méreteiket tekintve inkább a mostani pónikhoz voltak hasonlatosak, sebességük és teherbíró képességük pedig messze elmaradt az európai, közel-keleti társaikétól. Ennek pedig két következménye is volt: egyrészt a harcos családok női tagjai jóval nagyobb szerepet töltöttek be a harctereken, mint azt általában gondolják, hiszen a nők kisebb testtömegük révén sokkal jobban tudtak manőverezni ezeken a kicsi lovakon (1531-ben bizonyítottan harcolt Nyugat-Japánban

egy többségében nőkből álló csapattest, és olyan szamurájpáncélok is fennmaradtak, amik a női test vonalaihoz igazodtak), másrészt a harcterek látványa korántsem volt annyira dinamikus, mint azt a filmekben ábrázolják mostanság. A meglehetősen lassan ügető, a nehéz páncélos férfiaktól görnyedő pónik látványa meglehetősen messze állhatott a mozik mai lendületes képsoraitól. A japán lovakat végül csak a szigetország 19. századi átfogó modernizációjának időszakában cserélték le jóval magasabb, testesebb, nagyobb teherbírású és gyorsabb közel-keleti és európai hatásokra.

Szamurájpáncélba öltözött férfiakat ábrázoló korai fénykép

Minamoto Jositomo, aki a *Heidzsi* történeteiben egy harcoskötélék vezetőjeként szerepel, e kép bal felső részén lovasai közt látható. Vörös páncélt (*hacumurit*) és két *kuvagata* szarvval díszített sisakot visel (a szarvak egy előreálló sárkánydíszből emelkednek ki). Jositomo a bal kezében íjat és nyilat tart, a nyíl tollai jellegzetes fekete sastollak. A páncélok típusai megfelelnek a 13. század végi vértzetekéinek

Conlan könyvében két másik további régi toposzt is ledönt. Az egyik ilyen a lőfegyverekhez kapcsolódik: régóta közhelyekedés ugyanis, hogy a samurájok ab ovo elutasították a lőfegyverek alkalmazását. Erről azonban szó sincs. A tűzfegyverek két „hullámban” jelentek meg Japánban: először még a 15. században, ezek azonban meglehetősen egyszerű kivitelű eszközök voltak, amelyeknek inkább még csak a hangja volt félelmetes, de 1564-ben aztán a portugálok bevitték Japánba a (kanócós) muskétákat is, amelyek már jóval hatásosabbnak bizonyultak. A negorodzsi szentély papjai szerezték be elsőként a fegyverfajtát, és hamarosan félelmetes tüze-rejű muskétás erőre tettek szert. Ezek a fegyverek aztán

fokozatosan kiszorították az íjakat a japán harcmezőkről. S noha még a későbbiekben is voltak példák arra, hogy a tűzfegyvereket mellőzzék, de ezek csupán a szabályt erősítő kivételek voltak. 1875-ben például egy Eto Sinpei nevű samuráj olyan felkelést robbantott ki, amelynek során a harcosai kizárólag karddal küzdöttek, ám csúfos vereséget szenvedtek. Az ő zendülésük emléke mosódott össze a Szaigó Takamori-féle 1877-es, utolsó nagy samurájfelkeléssel, a Tom Cruise főszereplésével forgatott *Az utolsó samuráj* című amerikai filmben. Noha Szaigó (1827–1877) az „utolsó igazi samurájként” vonult be a történelembe, elsőként épp egy állami fegyverraktárt támadott meg embereivel, azaz meglehetősen bízott

a tűzfegyverekben. Ahogy Conlan írja: „Ez a történelmi emlékezetkiesés a 20. század eleji japán katonai doktrínát is befolyásolta, még hozzá katasztrofális következményekkel: a modern kézfegyverek és lövegek megsemmisítő tüzében ezerszámra haltak értelmetlen halált a banzai kiáltásokkal, kardjukat lengetve rohamozó katonák.”

A másik ilyen toposz, hogy a méltán híres rendkívül mívés szamurájpáncélok, amelyeket az európai páncéloktól eltérően nem fémből, hanem többnyire lakkozott fából készült alkatrészekből állítottak össze, egyfajta hagyománytiszteltből készültek, s a lőfegyverek hiánya (amit – mint az imént láthattuk – Conlan messzemenően cáfolt) is hozzájárult ezek hosszú ideig történő alkalmazásához. A valóság azonban ebben az esetben is sokkal prózaibb: Japán éghajlata annyira párás, hogy a páncélok vasból készült változatai rövid időn belül korrodálódtak volna, ráadásul jóval nehezebbek is lettek volna, amiket a japán lovak aligha bírtak volna el.

A modernizálódó Japánban viszont többé nem maradt hely a kormány által fenntartott szamuráj rétegnek (egy 1850-es felmérés szerint a 30 millió lakosból 1,6 millió volt szamuráj). Juttatásaikat kötvényekre cserélték, amelyek egyes szamurájokat tőkésékké tettek, míg szegényebb társaik különböző hétköznapi mesterségekre váltottak: tanárok, lapszerkesztők vagy borbélyok lettek. Eszményeik – ha harci technikáik nem is – még 1945-ig részét képezték a japán nemzeti lelkiületnek, de a második világháborúban elszenvedett kudarc a korábbi szamurájideálok utolsó nyomait is eltüntette.

Conlan művében azonban további érdekes és sok esetben meglepő részletek egész sora kapott helyet, kezdve a japán fegyverek előállításával, illetve azok használati és működési elveivel, folytatva az egyes fegyvernemek megszületésén és folyamatos változásaik követésén át a japán harctéri taktikák és katonai stratégiák alapos bemutatásáig.

Magyar nyelven hasonló részletességű, de mégis közérthető munka mindeddig nem jelent meg

a szamurájok komplex világáról. A kötet értelmezését és használhatóságát ráadásul nagyban növeli a számos fotó, rajz és ábra, amik valóban egy látványos, színes és élvezetes olvasmánnyá teszik a Kossuth Kiadó gondozásában megjelent művet, amit nyugodt szívvel ajánlhatunk nem csupán a hadtörténelem részletkérdései iránt érdeklődő szakértőknek és szakavatott olvasóknak, de bárkinek, aki szívesen elmerül Japán izgalmas, mégis oly távoli történelmében és kultúrájában, s aki a közhelyek mögötti realitásokat is szeretné megismerni.

A negorodsi szerzetesek az 1570-es években félelmetes, 300 muskétásból álló harci alakulatot vetettek be. A képen látható 16. századi páncélzatot általában folyamatos pikkelysorokból (ijozane dó) alakították ki, a korábbi típusokénál csekélyebb zsinórzattal